T.C.
KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
MUALLİM RIFAT EĞİTİM FAKÜLTESİ

I. ULUSLARARASI MUALLİM RIFAT KİLİS VE ÇEVRESİ SEMPOZYUMU

Kilis 16-17 Mayıs 2013

BİLDİRİLER

Editör

Yrd. Doç. Dr. Hasan ŞENER

KİLİS – 2013

Eserin Adı : I. Uluslararası Muallim Rıfat Kilis ve Çevresi Sempozyumu Kilis 16-17 Mayıs 2013 -Bildiriler-

Yayınlayan Kurum : Kilis 7 Aralık Üniversitesi Muallim Rıfat Eğitim Fakültesi

Basım Yeri : Kilis

Basım Tarihi : 2013

Baskı : Kilis 7 Aralık Üniversitesi Matbaası

ISBN : 978-605-87836-2-1

Her hakkı mahfuzdur. Kilis 7 Aralık Üniversitesi Muallim Rıfat Eğitim Fakültesi'nin izni olmadan tamamen veya kısmen çoğaltılamaz.

Yayınlanan bildirilerde ileri sürülen görüşler, yazarlarına aittir. Fakültemizin görüşünü yansıtmaz. Bundan dolayı Fakültemiz mesuliyet kabul etmez.

İsteme Adresi: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Muallim Rıfat Eğitim Fakültesi, KİLİS

Tlf : 0348.8142662

Fax : 0348.8142663

e-mail: senerhasan@gmail.com

KİLİSLİ ABDULLAH SERMEST (HÂLİS) DİVANI'NDA ŞAHIS VE YER ADLARI

(Kilisli Abdullah Sermest (Hālis) Divanı's Person And Place Names)

Mustafa DOLAT*

ÖZET

Şairlerin görevlerinden biri, hiç şüphesiz geçmişimize ait kültürel değerlerimizi daha sonra gelecek olan nesillere aktarmaktır. Bugün, tarihi metinlerde bile bulamayacağımız önemli malumatların günümüze taşınmasında şairlerin çok büyük emeği vardır.

XIX. asrın önemli simalarından olan Abdullah Sermest, şiirlerinde sosyal hayata ait kavramları da birçok yerde zikretmiştir. Bu çalışmamızda Abdullah Sermest'in şiirlerinden hareketle hem kendi dönemi, hem de kendinden önceki dönemlerde kullanılan şahıs ve yer adları üzerinde bir tespit yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Abdullah Sermest, şahıs, yer.

ABSTRACT

One of the tasks of the poets, who no doubt will come later generations to convey cultural values of our past. Today, the historical texts can not find even the transport of important poets of the present guideline, there are a very large effort.

XIX. Abdullah Sermest important personalities of the century, the concepts of social life in many places in his poems İtkan. In this study, poems Sermest'in Abdullah and his period of action, as well as personal and place names used in previous years on a self-determined will be aimed.

Key Words: Abdullah Sermest, name, place.

GİRİŞ

Divan edebiyatının önemli kaynaklarından ve malzemelerinden biri de tarihî ve efsanevî şahsiyetlerdir. Geçmişte yaşamış ve toplumlarda iz bırakmış din ve tasavvuf büyükleri, devlet adamları, âlimler, şairler, filozoflar ve efsanevî kahramanlar, divan edebiyatının vazgeçilmez kaynaklarından olmuştur. Divan edebiyatının şahıslar dünyası o kadar geniş ve zengindir ki sadece Türk, Arap ve Fars milletlerine ait şahıslar karşımıza

* Öğrenci [Yüksek Lisans], Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, El-mek: mustafadolat@hotmail.com

çıkmaz. Moğol, Çin, Yunan, Mısır, Ermeni kökenli birçok tarihi ve efsanevî şahsiyet, divan şairlerinin mısralarında ve beyitlerinde çeşitli vesilelerle yer bulmuştur. (Yekbaş, 2010: 283)

Bu kadar çok şahsiyetin edebiyatımızda yer almasının temelinde divan şiirimizin Fars kaynaklarından da beslenmiş olması yatmaktadır. Şairlerimiz, Fars'ların kullandığı tarihi ve mitolojik şahsiyetleri aynı şekilde alıp şiirlerinde kullanmışlardır. Bunların haricinde kendi kültürümüzden, şairlerin yaşadığı devirlerden önemli şahsiyetlerde yer almıştır. Fakat bunlar sadece kendi adlarına yazılan kasidelerde veya muhtelif türlerde isimleri zikredilen kişilerdir.

Diğer önemli kaynaklarımızdan biri de hiç şüphesiz coğrafi mekânlardır. Osmanlı Devleti'nin geniş topraklara yayılması, bütün bu topraklarda hayat bulmuş medeniyetlerin, dinî ve etnik kültürlerin izlerine sahip olması, Orta Asya'da edinilen tecrübe ve birikimlerin yeni bir din ve kültürle kaynaşması gibi hususlar bu etkenler arasında sayılabilir. Bu arada dinî, edebî, siyasî ve ticarî ilişkiler içinde bulunulan milletlerden edinilen kültürel kazanımlar da edebiyata aksetmiştir. (Yeniterzi, 2010: 302).

Şiirlerde kullanılan bu coğrafi yer isimleri beyitte bir estetik oluşturmak mahiyetinde kullanılmıştır. Şairlerin birinci amacı yer adlarını kuru kuruya kullanmak değil, onun çağrıştırdığı farklı mana ve manaları aksettirmektir. Gelenek çerçevesinde Bedehşan zikredilince lāl kelimesini, buradan da sevgilini dudağını, Çin denilince misk, āhu, Māni, gibi kelimeleri, Bağdat denilince bahçeleri akla gelen yer adlarından sadece bir kaçıdır.

Şairlerin bu kişi ve yer adlarını kullanmaları, beyitteki diğer kelimelerin seçiminde de önemli rol oynamaktadır.

Bu bildirimizde konuyu 3 ana başlık altında inceleme çalıştık.

A-Abdullah Sermest'in Kısa Hayat Hikâyesi.

B-Şahıs Adları.

1-Tarihi ve Efsanevi şahsiyetler.

2-Ünlü aşk Kahramanları.

3-Dini Şahsiyetler.

C-Yer Adları.

1-Ülke ve Şehir Adları.

2-Akarsu Adları.

A-Abdullah Sermest'in Kısa Hayat Hikâyesi

Abdullah Sermest, 1918 (H:1235) yılında Kilis'te doğdu. Ailenin tek çocuğu olan Abdullah, küçük yaşlarda hem öksüz, hem de yetim kalmış

macera dolu, çileli, fakat başarılarla dolu bir hayata başlamıştır. 6 yaşında babası Hoca Mehmed Efendi'yi, bir süre sonra da annesini kaybetti.

Abdullah Sermest 18 yaşlarına kadar Kilis'te kalmış ilköğrenimini bitirdikten sonra Hacı Hafız Efendi'den ilim tahsil etmiş. Babası müderris olmasına rağmen kendisi küçük yaşta iken vefat ettiği için ondan ilim tahsil edememiştir. Askerlik vesilesiyle Mısır'ın başkenti Kahire'ye gitmiş orada da tıp, hakkaklık ve hattatlık ilimlerini öğrenmiştir. Bu arada Arapçasını ve Farsçasını bir hayli ilerletmiş bulunuyordu. Arapça ve Farsça'yı bu dillerde şiir yazacak kadar iyi biliyordu.

Mısır'dan ayrılıp Mekke'ye gittiğinde Şeyhi Afganlı Muhammed Can Hazretleri'nin rahle-i tedrisatında bulunmuş, tasavvuf eğitimin onda tamamlamıştır. 12 yıl şeyhinin yanında kalıp kemalata erince icazetnamesini almış ve memleketi olan Kilis'e dönerek aldığı zahiri ve bâtını ilimleri ve 40-41 yıllık kültürel birikimini başkalarına aktarmak için ömrünün sonuna kadar çalışmıştır.

Şairimiz 1880 yılında hayata veda etmiştir. Cenazesi kendi tekkesinin içindeki bahçeye defnedilip üzerine kubbe yapılarak türbe haline getirilmiştir. Tekkesi bugün, Kilis'in Bölük Mahallesi'nde olup Kurtağa Caddesi'ndeki Çekmeceli Camii'nin karşısındadır. (Şahin, 1998: 33-56)

B-Şahıs Adları

1-Tarihi ve Efsanevi Kişiler

1.1-Cem: Pişdādiyan sülalesinin dördüncü hükümdarı olup İran mitolojisine göre yedi yüz yıl yahut bin yıl yaşamıştır.(Pala, 2009: 86) Klasik Türk şiirinde Cem, sāki, mey kelimeleri ile birlikte kullanılır. Şair, aşağıda verilen bu beytinde bir padişah olan Cem'in büyüklüğünden dem vurmaktadır.

Sākıyā mey vir ki bu bār-i girānı kaldıram
Farkla bu bār[ı] yıkmak şevket-i ***Cem***'dir bana[1] (1-G./2)

[1] Makaledeki beyitlerin tamamı " *Abdullah Şahin, Kilisli Abdullah Sermest (Hālis) Divanı (Metin-İnceleme)*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi'nden Alınmıştır. Buradaki harflerden G.: Gazelleri, N.: Nazımları, Mfr.: Müfretleri, Msm. Mhm. Mtr: Musammat-ı Muhammes-i Mütekerriri, Mrs. Mhm. Mzd: Mersiye-i Muhammes-i Müzdevici, Mst: Müstezatı, Msd. Mtk: Müseddes-i Mütekerriri; rakamlar ise şiir ve beyit numaralarını temsil etmektedir. Sözkonusu bu harf ve rakamlar tam künyesi verilen esere mutabık kalınarak verilmiştir.

Cem, şark mitolojisinde şarabın mucidi olarak anılır. Bundan dolayıdır ki Cem ile şarap şiirlerde çoğu kez birlikte kullanılır. Aşığa seslenen şair, onun, kâh kadeh ile aşkı arttıran tenhalarda salınmasını, kâh durup eğlence meclisine mum olmasını, kâh Cem'in kadehi gibi olup dönmesini söyler. Cām-ı Cem çok kullanılan bir terkiptir. Eğlence meclislerinde kadehin sırayla elden ele dolaşması olayı anımsatılmıştır.

Gāh ayag ile salın tenhā fezā-yı 'ışkda
Gāh tur bezme çerāg ol gāh dön cām-ı ***Cem*** ol (54-G./9)

Meyhane eğlencesinde Cem'i hatırlamak gerekir. Aşağıda verilen beyitte bezm-humhāne-Cem kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.[2]

Bī bendegī ki devlet-i Sermest be-yāyend
Der bezm-i hum-hāne-i ān Hazret-i ***Cem*** rā (4-Farsça G./9)

1.2-Dakyanus: Kur'an-ı Kerim'de de geçtiği gibi Ashab-ı kehf ismi verilen ve halk arasında mağara arkadaşları veya mağarada uyuyanlar olarak da bilinen bir grup mümin vardır. Bu kişiler devrin hükümdarı Dakyanus'un zulmünden kurtulup daha iyi ibadet yapabilmek için şehirden uzaklaşıp bir mağaraya sığınırlar. Aşağıda nazmedildiği gibi şair, kendi kendine "Dakyanus acaba böyle bir zulüm yaptı mı?" diye sorar.

Böyle bir zulmi 'aceb eyledi mi ***Dakyānūs***
Sırr-ı 'āşık ile ma'şūkı bilür mi deyyūs (37-G./4)

1.3-Ebû Cehil: Kureyş'in reislerinden olup peygamberimizin en büyük düşmanıdır. (Tökel, 2000: 155) Sermest, sevdanın ehilsizi ehil ettiğini ve akıllı kişilerin bu sevdayı hatırladığını söyler. Bu bağlamda sevdanın, kâfir Ebu Cehil'i bile dize getirip bir Selmān[3] edeceğini ifade eder.

Ehl ider nā-ehli sevdā 'akl ehli yād ider
Bu hükümden ***Bū- Cehil*** çün 'ışkdan Selmān olur (19-G./16)

[2] Cem'le ilgili diğer beyitler için Bkz. 63-G./1, 119-T./8., 29-Msm-Mhm- Mtk/1.
[3] Hz. Ali'nin maiyetinde bulunmuş ve onun tevecühüne mazhar olmuş sahabidir.(Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Kitabevi, 1984, İstanbul, s.156.)

Bu beyitte de şair, Ebu Cehil'in köstebek tabiatlı, alçak birisi olduğunu ifade eder.

Köstebek-tab'-ı ***Ebū Cehl***-i habīŝe ne revā
Bir kıl altında göre menzil-i rahşānım evi (109-G./5)

1.4-Felātun (Eflātun): Yunan filozoflarından Eflatun(430–348), Sokrat'ın öğrencisi ve Aristo'nun hocasıdır. Asıl adı Platon olup İslam kültür dairesinde Eflatun olarak bahsedilir. Edebiyatımızda daha çok efsanevi kişiliği ile ön plandadır.(Tökel, 2000: 42) Âşık, sevgilisine olan aşkından dolayı onu arzulayıp sayıklarken bir an onu görür ve derdine çare olması bakımından Eflatun'u getirdiğini söyler. Sevgili, aşığı iyi etmesi bakımından Eflatun'a benzetilmiştir.

Derdim içre seni sayıklar arzūlar iken
Seni gördüm bana Lokmān [u] ***Felātūn***[ı] getürdin (45-G./3)

1.5-Hārut ile Mārut: Büyücülük yapmakla meşhur olmuş iki melektir. Kur'an-ı Kerim'de[4] de zikredilir. Rivayete göre bu iki melek Allah tarafından cezalandırılmak üzere Bābil'de bir kuyunun içine saçlarından asılmıştır. Bu kuyuya yaklaşanlara sihir öğretirlermiş. Fakat bunu yapmanın da günah olduğunu belirtirlermiş. Sevgilinin gözleri sihir ve büyüde Hārut ve Mārut'u geçerek onlara üstad olma derecesindedir.

Sāmirī disem gözlerine Bābil-i encür
Hārutla Mārut
Ol üçlere üstād dinür sendeki hālet
Sihrī sarāhat (10-Mst./2)

Şair, zamanında Harut ve Marut'un melek olup daha sonradan insan suretinde dünyaya indirilişini ve büyü ilmini bildiklerini belirtir.

Ey püser olmuş beşer görmüş melā'ikler seni
N'eyledi ***Hārūt***'ı ***Mārūt***'ı bu fenden rūzigār (22-G./5)

[4] (Bakara/102).

1.6-İbn-i Sînā: Meşhur Türk; tabip, filozof ve âlim olup Şark Edebiyatı'nda ilim ve irfanın, hikmet ve felsefenin timsalidir.(Onay, 1996: 278) Ebu Ali Sina'nın kısa şekli olarak *Bu Ali Sina* kullanılmıştır.

Bilmenem düş miydi hülyā mı hayāli mi sahīh
Gāh gāh görsem olur ***Bū 'Alī Sīnā*** haberin (71-G./5)

1.7-İskender: Tarihin âlim, şair ve hâkim olarak kaydettiği birçok meşhur şahsiyetlerle birlikte, zenginliği, cömertliği ve cesareti efsane haline gelmiş kahramanların adları da eski edebiyatımızda sık sık geçer ve şöhretlerine sebep olan hususiyetlerine telmihler yapılır. (Levend, 1984: 145) İskender, kahramanlık ve ihtişamıyla ele alınır.

Sākıyā hoş sen bilürsün hāl-i dehr-i fursatı
'Ömr-i Nūh haşmet-i ***İskender***-i demdir bana (1-G./3)

1.8-Kārun: Musa Aleyhisselam'ın amcasının oğludur. Karun, Hz. Mūsā ve Hz. Hārūn'dan sonra Benī İsrāil içinde, en âlim ve nüfuzlu kişi olarak biliniyordu. Mūsā Aleyhisselam'dan, kimya ilmini de öğrenmişti. Bu ilimden faydalanarak ve Yusuf Aleyhisselam devrinden kalma hazineleri bularak, son derece zengin olmuştu. Sadece hazinelerinin anahtarını kırk katır ancak taşıyabiliyordu. (Cumalıoğlu, Belirtilmemiş: 218) Şair, kendisine misafir gelen kişinin birçok değerli şeylerle birlikte geldiğini söyler ve bu durumun kendi kutlu bahtından mı yoksa misafirin merhametinden mi olduğuna anlam verememektedir. Getirilen bu şeyler, değerleri bakımında Kārun'un hazinesine teşbih edilir.

Kutlu bahtım mı senin merhametinden mi bugün
Böyle dervīş evine hazne-i ***Kārūn***ı getürdin (45-G./6)

1.9-Keyhüsrev: İran hükümdarlarındandır. Taht, güç ve zenginlikle şiirlerde konu edilir.

Sīnedekiler kanı sākī-[y]i meyler kanı
Hüsrev-i Key'ler kanı hay ile heyler kanı
'Ābid-i eşya kücā 'āşık-ı şeyler kanı
Sākī amān mey getür bī-gışş[u] bī-şey getür
Geçdi 'ömrüm Nūh ise çeng[ü] def[ü] ney getür
(29-Msm. Mhm. Mtk./2.)

1.10-Mahmud: Gazneliler Devleti'nin en büyük hükümdarlarındandır. Şiire meraklı bir kimse olup, sarayında birçok şairi himaye etmesi yönüyle meşhurdur. Edebiyatımızda kölesi Ayaz[5] ile birlikte anılır. Sevgili Mahmud, âşık ise Ayaz'a benzetilir.

Mahmūd-ı ***Ayāz***īrā guftem bā vezīrā
Der şāhid-i bāzīrā meş'ūn tuyī yā mā (5. G./2)

Ger tü ***Mahmūd*** şüdī sabrī kün ***Āyāz*** resī
Ya'ni der tab'-ı tu Meryem şüdī i'cāz resī (114-Farsça G./1)

1.11-Sāmirī: Hz. Musa döneminde yaşamış bir münafıktır. Kendisi sığır ve buzağıya tapan bir topluluktan olup mümin görünüyordu. Kuyumculuk sanatında hayli maharet sahibiydi (Cumalıoğlu, Beliritlmemiş: 216)Sermest, Hārut ve Mārut'tan bahsederken Sāmiri'den de söz eder.

Sāmirī disem gözlerine Bābil-i encür
Hārutla Mārut
Ol üçlere üstād dinür sendeki hālet
Sihrī sarāhat (10-Mst./2)

1.12-Şeddād: Hūd peygamber zamanında yaşamış olup Yemen'deki Ād kavminin hükümdarı idi.(Pala, 2009: 423) Şeddād çok zalim bir hükümdardı. O da putperest kavmini kendine taptırmak için ilahlık davasına kalkışacak kadar sapıttı. Hūd Aleyhisselam'ın müminlere vaat ettiği cennete benzetmek için senelerce uğraşıp halkı çalıştırarak güzel bir yer yaptı. Tarihte İrem Bağları denilen bu yerde her türlü imkân mevcuttu. (Cumalıoğlu, Belirtilmemiş: 216) Ad kavmindeki insanların kuvvetli olanları, zayıfları zorbalıklarla ezmesi, merhametsizce dövüp öldürmesi çok yaygın bir davranıştır. Nasihatte bulunan şair, Şeddād gibi zulmü doğruluk olarak görmekten vazgeçilmesi gerektiğini belirtir. Ayrıca üst makamda

[5] Mahmud-ı Gaznevî'nin kölesi ve mahbubunun adıdır. Rivayet ederler ki Sultan Mahmud bir gece neşe ve keyif ile kendindne geçmişken nedimlerine emrederek Ayaz'ın saçlarını kesmelerini ister. Ayaz rıza gösterir ve saçları kökünden kesilir. Ertesi sabah durumu gören padişah şaşırır ve çok pişman olur ve bir daha içki içmemeye tevbe eder. Bunun içindir ki Ayaz çok zaman zülüf ile birlikte anılır.(İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, kapı Yay. 2009, İstanbul, s.43-44.)

bulunan kişiler, kendinden aşağıda olanlara zulmetmede Şeddād gibi olmaktadır.

Kes ümīdi halkdan gör çık bu dād-ı zulmden
İşte her mā-fevki[ne] mā-dūnuna ***Şeddād*** olur (21-G./7)

1.13-Mānî: Çinli bir ressemdır. Zerdüşlük ile Hristiyanlığı birleştirerek yeni bir din meydana koyduğunu ifade etmiştir. Resim alanında maharetli olması sebebiyle, resimlerini halka göstererek peygamberlik iddiasında bulunmuştur. Sevgilinin güzelliği anlatılırken Mānî'nin onun güzel yüzünü tasvir etmekten aciz olduğu dile söyler. Ayrıca sevgilinin güzelliğini ancak gönül üstadının nakş edebileceğini ifade eder.

Mānî tasvîr idemez sûretini itmiş iden
Nakşını ancak alur bu dil-i üstādım eli (108-G./8)

2-Ünlü Aşk Kahramanlar

2.1-Ferhad u Şirin: Vamık u Azra gibi İran ve Türk Edebiyatı'nın müşterek mesnevi konularındandır. Hikâye Hüsrev ü Şirin olarak da geçmektedir. Ferhad'ın Şirin'e kavuşmak için dağı delmesi hadisesine telmih yapılır.

Deldirmese öldürse idi tagını o
Şīrīn gam-ı ***Ferhād***ına gelmez mi gelür (26-G./5)

Şirin'in şöhreti, Hüsrev ve Ferhad'ın ona olan aşkından dolayıdır.

Bir Hüsrev [ü] ***Ferhād*** [i]ledir şöhret-i ***Şīrīn***
Sen 'ālemi Hüsrev ile pür-kühen itdin (49-G./3)[6]

2.2-Leylā vü Mecnûn: İslam Edebiyatı'nda kendi adlarına mesnevileri olan aşk hikâyesinin kahramanlarıdır. Adına birçok mesnevi kaleme alınmıştır. Mesnevilerin haricinde beyitlerde de gerek hikâyeye telmih olsun gerekse âşık ve sevgilinin timsali olarak çokça zikredilmiştir.

[6] Ferhad ve Şirin ile ilgili diğer beyitler için bkz: 121-N., 108-G./4,

Nedir ey kanlı zālim bagrımı her dem idersin hūn
Onulmaz yāresi bagrım olaldan ben sana meftūn
Ki sen ***Leylā***'ya döndün olmuşam ben dahi bir ***Mecnūn***
Akar dü çeşmimin yaşı olub Nīl Fırat Ceyhūn
Benim āh ile efgānım çıkar āsumāna her gün
Muradım bu durur senden 'adūlar olmasun memnūn
(78-Msd. Mtk./1)

Cihāna şāyi'ān oldı gerekmez bana bu sıla
İdüb hicret bu yerlerden karārsız olması evlā
Düşüb sahrālara ***Mecnūn*** gibi çagırıram ***Leylā***
Meded kıl çāresiz kaldım amān el-amān [ey] Mevlā
Benim āh ile efgānım çıkar āsumāna her gün
Murādım bu durur senden 'adūlar olmasun memnū
(78-Msd. Mtk./4)[7]

2.3-Vāmık u Azrā: İran ve Türk Edebiyatı'ndaki Vāmık ile Azra mesnevisinin karamanlarıdır. Vāmık, âşık; Azra ise delinmemiş inci, bakire kız anlamına gelmektedir. Beyitlerde genellikle birlikte zikredilir. İsteyenler, Azra'nın hayalini ve Leyla'nın haberini çılgın Vāmık'tan alır.

Nerde kaldı haber-i Leylā hayāl-i ***Azrā***
İsteyen ol haberi ***Vamık***-ı şeydādan alur (16-G./5)

Sevgiliye seslenen âşık "Azra ve Leyla ile devran seninse, Vāmık ve Mecnun ile de devran benimdir." der.

Nevbet-i Leylī-i '***Azrā*** ile devrān seninse
Nevbet-i **Vāmık**[u] Mecnūn ile devrān benimdir (23-G./2)

2.4-Züleyhā: Kur'an-ı Kerim'de[8] de geçtiği gibi Yusuf peygamber ile aralarında olayların yaşandığı kadındır. Daha sonradan Yusuf peygamberin eşi olur. Yusuf Aleyhisselam'ın zindana atılmasına sebep olmuştur. Sevgilisini, zamanın Zeliha'sına benzeten şair, onu bulmak için sevgilinin çene çukurundaki zindan kuyusunda çok defa yalnız kalmıştır.

[7] Leylā vü Mevnûn ile ilgili diğer beyitler için bkz: 5-G./1.16-G./5.,97-G./7.,120-N.,
[8] Yusuf suresi (12.sure, 114 ayet)

Seni bulmak içün ey tab'-ı ***Ẕelīḫa***-yı zamān
Çeh-i zindān-ı zenahdānda çok halvet idem (58-G./5)

2.5-Hüsrev: İran Sasani padişahı Nuşirevan'ın torunu, Hüsrev u Şirin mesnevisinin erkek kahramanı. Hüsrev, İran efsanevi hükümdarlarından birisidir. (Tökel, 2000: 176) Ferhad ve Hüsrev, Şirin'e âşıktır. Şirin'in bu kadar şöhretli olmasının asıl sebebi Hüsrev ve Ferhad'ın ona olan aşklarındandır. Bir önceki başlıkta aynı cümle geçiyor.

Bir ***Hüsrev*** [ü] Ferhād [i]ledir şöhret-i Şīrīn
Sen 'ālemi ***Hüsrev***-ile pür-kühen itdin (49-G./3)

3-Dini Şahsiyetler

3.1-Peygamberler

3.1.1-Hz. Âdem: Divan edebiyatında kıssalar mühim yer tutar.(Levend, 1984: 107)Âdem peygamber ilk insan ve ilk yaratılandır. Cenāb-ı Hakk, Ādem'i yaratıp meleklere secde etmelerini emredince şeytan bu secdeden yüz çevirmiş ve Allah'a asi gelmiştir.

Olmaz mı yarın işleri hep āh ile hep zār
Şeytān-ı la'īn oldı hep ***Ādem***i inkār
'İlmi 'amelin bunca yılın oldı mı der-kār
Sermest sözini anlamadın hey Karataglı
Kum kum cebelī git işine hey terelelli
(118-Msd. Mtk./6)

Ādem ile Havva, şeytanın hilesine aldanıp Allah'ın nehy ettiği meyveden yemeleri sonucu cennetten çıkarılıp dünyaya gönderilmişlerdir. Şair, Âdem ile Havvā'nın cennetten kovuluşuna telmih yapar.[9]

Mācerā-yı köhnedir tā ***Ādem***[ü] Havvā ile
Rūz-ı āhir geldi bu fetvālar imzālanmadı (107-G./4)

[9] Ādem ile ilgili diğer beyitler için Bkz: 1-G./9, 54-G./8,

3.1.2-Hz. Hızır: Ab-ı hayat'ı içip ölmezliğe kavuşan kişi. Peygamberliği veya veli olduğu hususunda rivayetler vardır. (Pala, 2004: 248) Hz. Hızır ölümsüzdür. Cāvīd-i hayāt terkibiyle birlikte anılır.

Eğer Hızır, Sermest'in elinden dolu olan kadehi içmeseydi asla ebedi hayatı bulamazdı.

Hızır nūş itmese Sermest'in elinden tolu cām
Nīce bulurdı o cāvīd-i hayāt [ı] ebedī (122-Mfr.)

3.1.3-Hz. Hūd (a.s.): Kur'an'ın birkaç yerinde[10] Hud peygamberden bahsedilir ve onun Ād kavmine peygamber olarak gönderildiği söylenir. Hud Aleyhisselam kırk yaşında iken peygamber olarak vazifelendirilmiştir. Nesebi Nuh Aleyhisselam'a dayanır ve onun şeriatı üzerine gönderilmiştir(Cumalıoğlu, Belirtilmemiş: 59) Ad kavmi, Hud peygambere inanmamaları neticesinde Allah tarafından gönderilen bir bulut ile helak olmuştur. Bu buluttan Hud Aleyhisselam'a inananlara hiçbir zarar gelmemiştir.

Sarsar-ı enfās-ı süflīden ne gam ***Hūd***ïlere
Ne idübdür kendüden kendüye 'Ād-ı rūzigār (25-G./8)

3.1.4-Hz. İsā/Mesīh(a.s.): Dört büyük kitaptan İncil nazil olan peygamberdir. İsa ölüleri nefesle diriltir, körlerin gözlerini açar ve hastalıkları giderirdi.(Onay, 1996: 283) Şair, sevgilinin aşığa hayat vermesini Hz. İsa'nın ölülere hayat vermesine benzetmiştir. Nasıl ki Hz. İsa nefesiyle ölüleri diriltiyorsa, sevgiliden gelen her şey de aşığı yeniden hayata bağlar. Sevgiliye olan ilgisi, aşkı ziyadelik gösterir. Genellikle *Mesih* ve *dem* kelimeleri birlikte zikredilir.

Vireyim kāşki öleydim o ***Mesīhā***-dem içün
Yetişür cānı hemān mürde-i ecsādeme mi (112-G./6)

3.1.5-Hz. Lokman(a.s): Tefsir kitaplarında peygamber olup olmadığı konusunda ihtilaflar mevcuttur. Fakat ekseriyet onun salih bir mümin olduğu hususunda görüş birliği içerisindedir. Lokman Aleyhisselam, insanları hikmetli sözleriyle irşat etmesi ve hekimliği ile anılmaktadır.

[10] (Arāf/65-72) (Şuarā/124-140) (Ahkāf/22-27) ayetlari Hud Aleyhisselam'dan bahseder.

Hekimlikte o kadar ileridir ki her derde çare bulmaktadır. Burada da dert kelimesi Lokman ismi ile birlikte anılmıştır.

Derdim içre seni sayıklar arzūlar iken
Seni gördüm bana ***Lokmān*** [u] Felātūn[ı] getürdin (45-G./3)

3.1.6-Hz. Muhammed/ Mustafa/ Habîb-i Sellem/Nebiyyi Sıddık: Âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir. Hātemü'l enbiya yani peygamberler silsilesinin son halkası olup en son peygamberdir. Ondan sonra peygamber gelmeyecektir. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in anlatıldığı bentte şair, onların dedelerinin Hz. Muhammed Mustafa olduğunu ifade eder.

Bir imāmeyn ki mesnedleri müstesnādır
Murtazā babaları ceddleri ***Mustafā***'dır
Nenesi Hayru'n-Nīsā anaları Zehrā'dır
Top[u] çevgānları Cennet ile Tūbādır
Hālīsī bendeleri kevn[ü] mekān-ārāyı
(117-Mer. Muh. Müz./9)

Be hey zālim tamān ol Ehl-i Beyt-i ***Mustafā***'nındır
Bu dürr[ü] Güher-i 'ayn-ı 'Aliyyü'l-Murtazā'nındır
(15-G./1)

Peygamberlerin sıfatlarından biri de sıdk, yani peygamberler doğrudurlar, her hususta kendilerine güvenilen kişilerdir. Nebi ise başka peygamberlerin şeriatı üzerine amel eden peygamberler için kullanılır. Fakat kelime mecaz-ı mürsel yoluyla peygamber efendimiz içinde söylenilir.

Nebiyy-i Sıddīk Selmān Kāsımet Ca'fer-i Tayfūr
Ki ba'd ez Bü'l-Hasen şüd bu 'Alī vü Yūsufeş Gencūr
(27-Farsça G./1)

Peygamber efendimiz için kullanılan ifadelerden biri de *Habib-i Sellem*'dir.

Vādī-yi remed āteşiyem ki ***Habīb-i Sellem***'i
İrdi dün vir bana bu müjde-i dil-şād-ı sabā
(3-G./5)

3.1.7-Hz. Mûsā(a.s): Kendisine kitap gönderilen peygamberlerdendir. Klasik şiirimizde daha çok Firavun'a karşı göstermiş olduğu mucizeler ve yed-i beyzā[11] ile anılır. Şair, Hz. Ali'yi övdüğü bu beyitte, onu Hz. Musa olarak tasavvur eder.

Ejder-i gejd-i vücūda tılsım-ı Hakk-dādımız
Hem yed-i beyzāda zāhir hem ***Mūsā***'mızdır 'Alī (87-G./9)

3.1.8-Hz. Nuh (a.s): Kur'an-ı Kerim'de ismi geçen peygamberlerden biridir. Rivayete göre 950 veya 1000 sene ömür sürdüğü söylenmektedir. Bu sebepten "*Nuh ömrü*" deyimi halk arasında yaygınlık göstermiştir. Divanda üç yerde zikredilen Nuh peygamber, uzun ömürlü oluşu sebebiyle kullanılmıştır.

Sākıyā hoş sen bilürsün hāl-i dehr-i fursatı
'Ömr-i ***Nūh*** haşmet-i İskender-i demdir bana (1-G./3)

Sīnelere key getür āh[i]le vāvey getür
Na're-i yā hey getür çal elini şey getür
Cām-ı Cem'i olmasa işte kendi koy getür
Sākī amān mey getür bī-gışş[u]bī-şey getür
Geçdi 'ömrüm ***Nūh*** ise çeng[ü]def[ü] ney getür
(29-Msm. Mhm. Mtk./1)

Kadride elmās-ı Hālis 'ömrde ***Nūh*** ol hemān
Çeşm-i gītī bu du'āda görmesün ihmālimi (96-G./9)

3.1.9-Hz. Süleyman (a.s): Hz. Davut peygamberin on sekiz oğlundan en küçüğüdür. Süleyman Aleyhisselam'a saltanatının alameti olarak kırmızı yakuttan ve gümüş gibi parlayan heybetli bir mühür yüzük verilmiştir. Bunun haricinde Hz. Süleyman'ın göz kamaştırıcı ihtişamda ve akıllara durgunluk verici kıymette bir hükümdarlık divanı vardı.(Cumalıoğlu, Belirtilmemiş: 273-276) Divan Edebiyatı çerçevesinde yüzük- mühür- Süleyman kelimeleri sık sık birlikte kullanılır. Aşağıdaki beyitte de şair, Süleyman Aleyhisselam'ın mührün sahibi olduğunu belirtmektedir.

[11] Hz. Musa'nın Firavun'a karşı mucize olarak ışıklı görünen parlak eli.

Saklarım bār-ı emānātın ki tā bī-dār idem
Hāba vardım sāhib-i mühr-i ***Süleymān***'ım yeter (18-G./6)

3.1.10-Hz. Yākub(a.s.): İbrahim peygamberin torunu ve İshak peygamberin oğludur. Kardeşlerinin Yusuf'u kuyuya atmalarından sonra onun hasretiyle Beytü'l-ahzen denilen kulübesinde yıllarca ağlamış ve ağlamaktan gözleri kör olmuştur. Yusuf peygamberin kıssası ile çok anılır.(Pala, 2004: 566) Yakub peygamberin, Yusuf Aleyhisselam'ın cemalini seyretmeye layık olduğunu söyler ve gözlerinin kör olması hadisesine telmih yapar.

Ya'kūb gözi lāyık olan seyr-i cemāle
Her acı gedā gözleri seyr-i somūn itdin (51-G./6)

3.2-Diğer Dini Şahsiyetler

3.2.1-Ashāb-ı Kehf: Kur'an-ı Kerim'de Kehf suresinde ismi geçen Ashab-ı Kehf, farklı yönleriyle edebiyatımızda kullanılmıştır. *Yemlihâ, Mekseline, Meslinâ, Mernûş, Debernûş, Sâzenuş, Kefetatayyuş*" ile onların peşinden giden Kıtmîr adındaki köpeğin başından geçenler zikredilir. Sermest, Ashab-ı Kehf'in giderken peşlerine takılan köpeğe dur demediklerini ifade eder.

Kıtmīr çü ***Ashāb-ı Kehf*** kılmadılar dūr
Kıtmīrine ***Kıtmīr*** menem kelb direm hem (65-G./4)

3.2.2-Hz. Ali/Haydār-ı Kerrār: Hz. Peygamber'in amcasının oğlu, damadı ve İslamın dördüncü halifesi olan ve insanların arasında ilim ve fazilet, mürüvvet ve fütüvvetle mümtaz bulunan zattır. Birçok unvanı vardır.(Onay, 1996: 99)Sermest, aşağıdaki beytinde peygamber efendimizin ilmine Hz. Ali'nin varis olduğunu söylemiş ve onu hakikat denizi olarak nitelendirmiştir. Hakikate ulaşmak için Hz. Ali örnek alınmalıdır. Nitekim Hz. Peygamber, *"Ben ilim şehriyim, Ali kapısıdır"* buyurmuştur.(Yılmaz, 1992: 40)

Kulzüm-i bahr-i hakīkat vārîs-i 'ilm-i Nebī
Şehriyār-ı mülk-i dīne Mustafāmızdır '***Alī*** (87-G./10)[12]

[12] Divan da yer alan 87 numaralı gazel Ali rediflidir ve gazelin tamamında Hz. Ali anlatılır.

Zülfikar, ucu çatal şeklinde olup Peygamber Efendimiz tarafından Hz. Ali'ye hediye edilen kılıçtır. Beyitlerde Hz. Ali ile birlikte kullanılır.

Lā-fetā illā '***Alī*** lā-seyfe illā ***Zülfekār***
'Arsa-i çarh-ı zemīne dem-rehāmızdır '***Alī*** (87-G./3)

(Haydar) arslan, (kerrar) da düşman üzerine döne döne saldıran kahraman manalarına gelmektedir. Haydar-ı kerrar terkibi Hz. Ali'nin lakabıdır.

Sākıyā Hayber-güşāsın ***Haydar-ı Kerrār***sın
Gizli īmānım sana bu sehv-i secdemdir bana (1-G./8)

Hz. Ali, divan şiirine genellikle kahramanlıkları münasebetiyle konu edilir. Hz. Ali'nin savaş meydanlarında adeta kendinden geçerek kahramanca çarpışması, Türklerin savaşçı, cesur karakterlerine uygun düşmesi sebebiyle Hz. Ali daha çok sevilmiş ve birçok Hz. Ali cenknamesi kaleme alınmıştır. Özellikle Alevilik ve Bektaşilikte bu türden eserler yaygınlık gösterir. Hz. Ali'nin vasıflarından biri de Allah'ın Arslanı'dır.

Gerçi yollar pür-hatar[dır] gam yimez erbāb-ı rāh
Yırtmaga a'dāları ***şīr-i hudā***mızdır '***Alī*** (87-G./2)

Hz. Ali için kullanılan sıfatlardan bir diğeri de *Murtezā*[13]'dır

Be hey zālim tamān ol Ehl-i Beyt-i Mustafā'nındır
Bu dürr[ü] Güher-i 'ayn-ı '***Aliyyü'l-Murtazā***'nındır (15-G./1)

Bir imāmeyn ki mesnedleri müstesnādır
Murtazā babaları ceddleri Mustafā'dır
Nenesi Hayru'n-Nīsā anaları Zehrā'dır
Top[u] çevgānları Cennet ile Tūbādır

[13] Murtezā: Hazreti Muhammed Tebük muharebesine giderken Ali'yi Medine'de vekil bırakmış. Ali, "Beni kadınlarla çocuklara halife tayin ettin" demiş. Muhammed de " Ya Ali! Mūsā'ya göre Harun ne rütbede ise bana göre de sen o rütbedesin. Şu farkla ki benden sonra peygamber gelmeyecektir. Buna rāzı değil misin?" deyince Ali rāzı-yallahu demiş. Bundan sonra kendisine Razıyallahu manasına Murtezā denilmiştir. Bu lakap daha çok mersiyelerde geçer. (Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, M.E.B. Yay., 1996, İstanbul, s.100)

Hālīsī bendeleri kevn[ü] mekān-ārāyı
(117-Mrs. Mhm. Mzd./9)

3.2.3-Hz. Meryem: Hz. İsa'nın annesidir. Cebrail tarafından üfürülmekle Hz. İsa'ya gebe kalmıştır. Beyitlerde Hz. İsa'nın gelişini anımsatmak mahiyetinde kullanılır. İ'caz, kelimesiyle de Hz. İsa kastedilmiştir. Yani Allah'ın bir mucizesi olarak Hz. İsa'nın babasız dünyaya gelmesi hadisesine telmih vardır.

Ger tü Mahmūd şüdī sabrī kün Āyāz resī
Ya'ni der tab'-ı tu ***Meryem*** şüdī i'cāz resī
(114-Farsça G./1)

3.2.4-Peygamber Efendimizin Ehl-i Beyti: Peygamber efendimiz ve ev ahalisine verilen isimdir. Bunlar, Peygamber efendimiz, damadı Hz. Ali, kızı Hz. Fatma, torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'dir.

Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için yazılan mersiyenin bir bendinde şair, peygamber torunlarının annelerinin Zehra, yani Hz. Fatıma olduğunu, neneleri Hz. Hatice'yi ise Hayru'n-Nisā olarak söyler.

Bir imāmeyn ki mesnedleri müstesnādır
Murtazā babaları ceddleri Mustafā'dır
Nenesi ***Hayru'n-Nīsā*** anaları ***Zehrā***'dır
Top[u] çevgānları Cennet ile Tūbādır
Hālīsī bendeleri kevn[ü] mekān-ārāyı
(117-Mrs. Mhm. Mzd./9)

Her ayı kıldı muharrem gün-i 'āşūrāyı
Vak'a -i Kerb-i Belā-yı cigeri ***Zehrā***yı
Seyle virmez mi sanun Memleket-i Kisrā'yı
Gözyaşı hūn-ı ciger la'l kılub sahrāyı
Yād idüb ***Fātımā-yı Vālide-i Kübrāyı***
(117-Mrs. Mhm. Mzd./1)

3.2.5-Silsile-i Sādāt'ın Diğer Büyükleri: Sermest, kendinden önceki tasavvuf büyüklerini de beyitlerde zikreder.

Nebiyy-i Sıddīk Selmān Kāsımet Ca'fer-i Tayfūr

Ki ba'd ez ***Bü'l-Hasen*** şüd bu '***Alī*** vü ***Yūsufeş Gencūr***
(27-Farsça G./1)

Ze '***Abdülhālık*** āmed '***Ārif Mahmūdīra*** behreh
Ke zīşān şüd diyār-ı Māverāü'-nehr Kūh-i Tūr
(27-Farsça G./2)

'***Alī Baba Külāli Nakşibendest 'Alāeddīn***
Pes ez ***Ya'kūb Çarhī Hāce-i Ahrār*** şüd meşhūr
(27-Farsça G./3)

Muhammed Zāhid Derviş Muhammed Hācegī Bākī
Müceddid 'Urvetü'l-Vüskā vü Seyfeddīn Seyyid Nūr
(27-Farsça G./4)

Habību'l-lāh Mazhar Şāh Abdullah Mevlānā
Ki zīşān reşk-i subh-ı 'ıyd şüd mārā şeb-i deycūr
(27-Farsça G./5)

3.2.6-Şāh-ı Nakşibend: Asıl adı Muhammed İbn Muhammed Bahāüddînü'l-Buharî Nakşîbend'dir. XIV. asır ortalarında Buhara'da yaşamıştır. Özellikle Türk'ler arasında çok yaygınlık gösteren Nakşîlik tarikatının şeyhidir. Birçok müridi vardır. Hz. Ebu Bekir'den bu yana devam ede gelen altın silsilenin 15. Halkasını oluşturmaktadır. Şair Sermest'in kendisini bu silsilenin 33. Halkası olarak kabul etmesi ve kendisini onların devamı olarak gördüğü için Şah-ı Naksibendî hazretlerine tābi olduğunu ifade eder. Yine bu silsilenin 23. Halkasını teşkil eden İmām-ı Rabbābi(ks) hazretlerinin bir kölesi olduğunu söyler. İmam-ı Rabbani hazretleri Hindistan'ın Serhend şehrinden olması münasebetiyle Serhendî diye tabir olunur.

Şāh-ı Nakşibendiyem bende-i ***Ser-hend***iyem
Cān[i]le Horsendīyem gayri degil kendiyem
Ayıgı Sermest ider öyle cihān rindiyem
Sākī amān mey getür bī-gışş[u]n bī-şey getür
Geçdi 'ömrüm Nūh ise çeng[ü] def[ü] ney getür
(29-Msm. Mhm. Mtk./9)

Pīr-i pīrān-ı tarīk-ı ***Şāh-ı Nakş-bendī*** bu

Bahş-ı feyz-i 'ām iden ser-halka-i ser-hindī bu
Gavs̱-ı a'zam kutb-ı 'ālem pād-şāh-ı rind bu
Sanmaya kim mahrūm ide 'uşş̱āk-ı derd-mend bu
Rūz[u] şeb evrād[u] eẕkārım budur bī-iştibāh
Bende-i Sermest-i Şāhım bende-i Sermest-i Şāh
(126-Msd. Mtk./2)

3.2.7-Zülkarneyn: Kur'an-ı Kerim'de de adı geçen fakat klasik şiirimizde Makedonya kralı İskender ile sürekli olarak karıştırılan biridir. Bu iki şahsiyetin kıssaları iç içe girmiştir ve bunları ayırmak oldukça güçtür. Şahlık kalemim ümit ile sevgilini saçının zulmüne girdi, diyen şair, sevgiliyi, Zülkarneyn'in (İskender)"Rabbi yessir" okuyarak ülkeler fethetmesine benzetmiştir.

"Rabbi yessir" diyerek girdi Zü-karneyn gibi
Zulmet-i zülfine ümmīd ile şāhī kalemim
(61-G./8)

4-Yer Adları:

4.1-Aden: Yemen'in bir liman kentidir. İncinin çıkarıldığı yer olarak bilinir ve edebiyatımızda da bu özelliğiyle kullanılır.

Alur gavvās-ı bahri Meşnevīden ma'nevī söyler
Deler dürr-i ledünnīyi '***Aden***den inceden ince (82-G./3)

4.2-Bābil: Mezopotamya'da; Bağdat'ın 88 km. güneyinde, Hille civarında ilkçağda kurulmuş; kulesi ve asma bahçeleriyle meşhur bir şehirdir. Edebiyatımızda Bâbil; genellikle çâh-ı/çeh-i Bâbil (Babil kuyusu) ve Kur'an-ı Kerim'de bildirilen Hârût ile Mârût adlı melekler nedeniyle kullanılır. (Yeniterzi, 2010: 305)Sevgilinin güzelliği karşısında mecalsiz kalan âşık, ona hitaben, hapishanem senin çene çukurundaki Bābil kuyusu olmasın diye yakarışta bulunur. Babil kuyusu ile Harut ve Marut isimli meleklerin kıssalarına telmih yapılmıştır.

Ger melek olsam yüzin seyrine gelmez tākatim
Habs-gāhım ***Bābil***-i çāh-ı zenahdān olmasun (72-G./2)

Sāmirī disem gözlerine ***Bābil***-i encür

Hārutla Mārut
Ol üçlere üstād dinür sendeki hālet
Sihrī sarāhat
(10-Mst./2)

4.3-Bağdat/Dārü's-Selām: Irak'ın başkenti olup klasik şiirimizde birçok yönü ile ele alınır. Birçok ismi olan şehrin beyitte ki kullanımı *Dārü's-Selām*'dır. Şair, Bağdat'ın bahçelerini aşk ehli kimselerin kıblegāhı olarak görür.

Ravza-ı ***Dārü's-selām*** kıble-gāh-ı ehl-i 'ışk
Yā niçündür kim dem-ā-dem secda-cāmızdır 'Alī
(87-G/11)

Bağdat bazen de aşığın gönlü olarak karşımıza çıkar.

Dāne-i hālin geçe mi mürg-ı cān
İşte bu ***Bagdād*** vīrān oldı gel (55-G./3)

4.4-Bedehşan: Afganistan'ın kuzeydoğusunda Tacikistan, Çin ve Pakistan'a komşu bölgede, merkezi Feyz-âbâd olan eyalettir. İlk başta memleket ismi iken daha sonradan burada çıkan yakut cinsini ifade için kullanılmıştır. Lā'l-i Bedehşan tabiri ise Edebiyatımızda mecazen şarabı yahut sevgilinin dudağını ifade eder durumu gelmiştir. Bedehşan ve la'l kelimeleri genellikle birlikte kullanılır.

Bulur la'l-i ***Bedehşan***ı 'ulūm-i kān-ı 'irfāndan
Akīki dilde kor nakşı Yemen'den inceden ince

(82-G./4)

4.5-Buhārā

Orta Asya'nın en eski yerleşim bölgelerinden olan ve günümüzde Özbekistan sınırları içinde bulunan tarihi şehirdir. Tarihi dönemlerde önemli kültür merkezleri arasında yer almış bir yerdir. Sevgilinin mahallesinin başını tavaf etmeden geçmeyen rüzgar, bütün bu olgunluğu Buhārā'dan almaktadır. Şairin Nakşibendî tarikatına mensup olması ve bu tarikatın imamı olan Muhammed ibn Muhammed Bahāüddinü'l-Buhari Nakşibend

Hazretleri'nin Buharalı olması sebebiyle olgunluğun buradan geldiği anlatılmaya çalışılmıştır.

Ser-i kūyunı tavāf itmese geçmez yā niçün
Bu kemālātı sabā cümle ***Buhārā***'dan alur (16-G./2)

4.6-Hayber: Hayber Kalesi, Medine Şam arasında bir Yahudi yerleşim merkezi idi. Kalenin fethinde Hz. Ali olağanüstü kahramanlık göstermiş, hatta bir ara kalenin kapısını söküp elinde kalkan gibi kullanmıştır. Bu yüzden "*Hayber Fâtihi*" lakabıyla anılır. (Yeniterzi, 2010: 314) Beyitte de şair, kendini beğenmiş Yahudilere Hayber fatihi Hz. Ali gerektiğini ve bu Yahudilerin bir anda Müslüman olacağını beyan eder.

Hestī-i ***Hayber***'de fikri hod-pesendīdir Yehūd
Fātih-i ***Hayber*** gerek bir nefs Müslimān olur (19-G./5)

Şair, sakiye Hayberi fetheden olduğunu söyler.

Sākıyā ***Hayber***-güşāsın Haydar-ı Kerrārsın
Gizli īmānım sana bu sehv-i secdemdir bana (1-G./8)

4.7-Hotan: Doğu Türkistan sınırları içinde yer alan bölgeye verilen addır. Misk ceylanlarının bu bölgede yaşaması sebebiyle şiirlerde sık kullanılır. Kelime *Hata/Hıta/Hoten/Hotan* şeklinde de kullanılabilmektedir. Sevgili Hotan diyarında yaşayan āhuya benzetilir.

Cüst[ü] cū kılmadadır kasdı ne bilmem o itin
Āhū-yı deşt-i hatāyı ***Hotan***-ı sādeme mi (112-G./2)

Baht-ı yāver bana rām itdi bir āhū-***Hotan***ı
Vahşī gazālān ile öyle toldırdı çerā-gāhimızı (98-G/3)

4.8-Irak ve Şam: Dicle nehri ile aşağı Basra'ya kadar olan bölge olup Şat ırmağının iki tarafına denir. Irak-ı Arap ve Irak-ı Acem olarak ikiye ayrılır. Bu günkü Irak topraklarının bulunduğu bölgedir.(Pala, 2004: 222) Şam ise günümüzde Suriye'nin başkenti olup tarihte önemli kültür merkezlerinden biridir. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için yazılan mersiyenin aşağıdaki bendinde şair, Hz. Hüseyin'in şehit edilmesinden dolayı duyduğu üzüntü ile Irak ve Şam'ı kana boğalım der.

Gark-ı hūn eyleyelim mülk-i '***Irāk*** u ***Şām***'ı
La'net ol saltanat [u] mülkde subh u ***Şām***'ı
Almak olmaz kurı da'vā ile intikāmı
Merd isen terk idegör cāh-ı celāl ü kāmı
Tā ki hoşnūd ola Peygamber ü Dārāyı
(117-Mrs. Mhm. Mzd./8)

4.9-Kāf: Dünyayı kaplayan büyük dağ olup Anka'nın mekânı tasavvur edilir.(Onay, 1996: 103) Anka ile birlikte veya Anka ile ilgili kelimelerle birlikte kullanılır. Gözü yükseklerde olanlar içinde kullanılan bir tabirdir.

Tā āşiyen-i ***Kāf***'a diküb göz karasını
Bu köhne ribātīden aralandı savışdı (100-G./4)

Kaf Dağı, Anka'nın yaşadığı yer, yani yuvasıdır. Ayrıca divan şiirinde Sevgili Anka'ya, sevgilinin gezdiği ve kaldığı yerler de Kāf dağına teşbih kılınmıştır. *Kaf-istigna-aşiyan* kelimeleri birlikte çok anılır.

Āşiyān-ı ***Kāf***-ı istignāda 'Ankā vār iken
Şimdi bir dil-ber esīr-i dām-ı hāl itmiş beni (105-G./7)

Kāf-ı istignā-yı nāzında gezen Sīmurglar
Beşşelendi bir dahi ***Kāf***'ında 'Ankālanmadż (113- G./5)

Āşiyān-ı zāga dā'vet kıldıgım 'Ankāsını
İltifāt-ı ***Kāf***-ı 'Ānkā 'ilm-i esmāsındadır (17-G./3)

4.10-Ken'an: Yākub Peygamber'in memleketi olup günümüzde İsrail, Filistin ve Lübnan toprakları ile Ürdün, Mısır ve Suriye'nin kıyı kesimlerini kapsar. Edebiyatta "pîr-i Ken'ân" ile Hz. Yakup, "mâh-ı Ken'ân veya şâh-ı Ken'an" ile de Hz. Yusuf kastedilir.

Māh-ı k-Ken'ānı düşürse n'ola çāh-ı tab'a
Çeşm-i insāf ile gel cāhile bak cāhımızı (102-G./4)

Ken'ān-ı cemālin ulusı Mısr-ı necātı
Ken'ān sen İsrā'il'i pür-çeşm-i hūn itdin (50-G./4)

4.11-Kerbelā: Bağdat'ın güneyinde bulunan bir şehirdir. İslam tarihinde Kerbela olayı diye bilinen Hz. Hüseyin'in şehit edildiği yerdir. Hz. Hüseyin'in kabri de buradadır.

Her ayı kıldı muharrem gün-i 'āşūrāyı
Vak'a -i ***Kerb-i Belā***-yı cigeri Zehrāyı
Seyle virmez mi sanun Memleket-i Kisrā'yı
Göz yaşı hūn-ı ciger la'l kılub sahrāyı
Yād idüb Fātımā-yı Vālide-i Kübrāyı
(117-Mrs. Mhm. Mzd./1)

4.12-Māverāü'n-nehir: Amu Derya (Ceyhun) Sird Derya (Seyhun) nehirleri arasında kalan ve Türklerin yaşadığı yere verilen isimdir. Tarihi, kültürel bir geçmişi vardır. Beyitte, şerefli bir diyar olduğu söylenir.

Ze 'Andülhālık āmed 'Ārif Mahmūdīra behreh
Ke zīşān şüd diyār-ı ***Māverāü'-nehr*** Kūh-i Tūr
(27-Farsça G./2)

4.13-Mısır/Mısr: Günümüzdeki Mısır ülkesidir. Edebiyatımız da en çok zikredilen ülkelerden biridir. Divan şiiri çerçevesinde Hz. Yusuf, Zeliha ile birlikte veya onlara telmih yapmak gayesiyle kullanılır.

Ken'ān-ı cemālin ulusı ***Mısr***-ı necātı
Ken'ān sen İsrā'il'i pür-çeşm-i hūn itdin (50-G./4)

Çāhe sallandı ola ***Mısr***-ı vücūda mālik
Güyā çāh idi hemān mansıb u hāhī kalemim (61-G./7)[14]

4.14-Rum /Urum: Eskiden Doğu Roma imparatorluğu Anadolu'yu da içine aldığı için Anadolu'ya Rûm, Anadolu'da yaşayan halka da Rûmî denilirdi. Klasik şiirde Diyâr-ı Rûm, beyazlık, parlaklık, gündüz, ay (devr-i kamer), güzellik, güzellerin bolluğu, eğlence, şarâb, harâmîlerin, esirlerin, tâcirlerin ve kâfirlerin çokluğu, peyniri gibi unsurlarla ele alınır. (Yeniterzi,

[14] Mısır ile ilgili diğer beyitler için bkz: 88-G/6, 73-G./18,

2010: 324) Burada da şair, sevgiliyi güzelliğinden dolayı onu yüceltmelerinden hareketle onu Rum illerinin putu, sevileni olduğunu ifade eder.

Sevmeseydim seni bir kimse bilür miydi seni
Şimdi her tā'ifeye bir put oldun ***Urum***'ın (48-G./3)

Çün cemāl-i mest-vārın kākül-i Sermest'iyem
Māil-i ***Rūm*** oldı 'ālem bana Sūdān'ım yeter (18-G./7)

4.15-Sīnā/Tūr-ı Sīnā: Sina çölünde yer alan ve Hz. Musa'nın Allah ile konuştuğu dağın adıdır. Edebiyatımızda kullanımıyla Hz. Musa'ya telmih yapılır.

Vādī-i neml-i mukaddesde mahabbet yolıdır
Nūr nār olsa da ünsiyeti ***Sīnā***'dan alur (16-G./8)

Çıkmadan sūfī Mısırdan ne bilür ***Tūr-i Sīnā***
Bilür ol kim yola girmiş ola yoldan azanı (88-G./6)

4.16-Sūdān: Bir Doğu Afrika ülkesi olan Sūdān, Afrika'nın en büyük 3. ülkesidir. Divanda iki yerde geçmektedir. Şair, Sudan'ın kendine yeteceğini ve diğer şehirden olanların Sudanlı olacağını ifade eder.

Çün cemāl-i mest-vārın kākül-i Sermest'iyem
Māil-i Rūm oldı 'ālem bana ***Sūdān***'ım yeter
(18-G./7)
Kurbdür kurb-ı mahabbet bu'ddur bugz [u] 'inād
Mekkeli Rūmī Habeşli Mekkeli ***Sūdān*** olur
(19-G./14)

4.17-Yemen

Arap Yarımadası'nın güneyinde yer alan bölgedir. Akik taşlarının burada çıkarılmasından dolayı Yemen ve akik genellikle birlikte kullanılır.

Bulur la'l-i Bedehşanı 'ulūm-i kān-ı 'irfāndan
Akīki dilde kor nakşı ***Yemen***'den inceden ince (82-G./4)

Diğer bir beyitte ise *mülk-i Yemen* terkibi ile karşımıza çıkar. Âşık, sevgilisi ile birlikte Yemen'e kadar gidebileceğini söyler.

Vatan ilkīm-i 'adem hāne-i nīstī bize me'men
Ben seninle giderim tā ana mülk-i ***Yemen***'imdir (23-G./7)

4.18-Zevrā: Bugünkü Bağdat şehrinin tarihteki diğer bir ismidir. Şair, bir mersiyesinde Zevrā'dan bahseder.

Böyle mel'ūn-ı ebed görmedim kevnin gözi
Lāyık-ı yād degil meclise ismi sözi
Kūfe'nin uyuz iti domuzı Şām-büzi
Kim [olur] ibn-i 'acūze gide zulüm sözi
Hāşimī leyte fedā-zādelere ***Zevrā***'yi
(117-Mrs. Mhm. Mzd./6)

5-Akarsular:

5.1-Fırat: Türkiye'den doğup Suriye'den geçerek Basra körfezine dökülen bir akarsudur. Beyitte Fırat, nehir olması hasebiyle konu edinilmiştir.

Olmasa hem sohbeti bir mürşid-i deryā dilin
Gark-ı deryā-yı ***Fırat*** olsa yine 'atşān olur (19-G./11)

5.2-Ceyhun nehri Afganistan sınırları içinde doğup Orta Asya'da ilerleyerek Aral Gölü'ne dökülen bir nehirdir.

5.3-Nil Nehri ise Güney Afrika'dan doğup Batı Afrika'dan Akdeniz'e dökülen bir akarsudur. Divan şiirinde genellikle âşıkların gözyaşı için akarsu benzetmesi kullanılır. Aşağıdaki bentte şair, Nil, Fırat ve Ceyhun'u birlikte zikreder. İki gözünün yaşının *Nil*, *Fırat* ve *Ceyhun* nehirleri gibi aktığını söyler.

Nedir ey kanlı zālim bagrımı her dem idersin hūn
Onulmaz yāresi bagrım olaldan ben sana meftūn
Ki sen Leylā'ya döndün olmuşam ben dahi bir Mecnūn
Akar dü çeşmimin yaşı olub ***Nīl Fırat Ceyhūn***
Benim āh ile efgānım çıkar āsumāna her gün
Muradım bu durur senden 'adūlar olmasun memnūn
(78-Msd. Mtk./1)

SONUÇ

Klasik Türk edebiyatının kaynakları bakımından kişi ve yer adlarının ayrı bir yeri vardır. Her şair gibi Abdullah Sermest'de divanını oluştururken kişi ve yer adlarından fazlasıyla istifade eden biridir. Divan şiiri geleneği çerçevesinde kullanılan bu adlar, şairin duygu düşünce ve hayallerini fazlasıyla zenginleştirmiştir.

Çalışmamızda yer alan şahısların dağılımında 12 kişi ile tarihi ve efsanevi şahsiyetlerin fazlalık gösterdiği tespit edilmiştir. Daha sonra sırasıyla tespit edebildiğimiz 10 tane peygamberler, 7 tane diğer dini şahsiyet ve 5 tane de aşk kahramanı gelmektedir.

Tarihi ve efsanevi şahıslar, beyitlerde daha çok tarihe mal olmuş davranışları ile ele alınmıştır. Peygamberler, kendileri hakkında rivayet edilen kıssalar etrafında işlenmiştir. Aşk kahramanlarından birçoğu kendi adına mesnevileri olan kişilerdir ve bunlar mesnevi konuları etrafında ilişkilendirilerek kullanılmıştır.

Konumuzun diğer bir kısmını teşkil eden yer adları ise iki başlık altında tetkit edilmiştir. Tespit edebildiğimiz 18 yer adından 5 tanesi ülke adıdır. Geriye kalan 13 tanesi ise şehir adıdır. Çalışmamız da 3 tane de akarsu adı geçmektedir. Bu yer adları daha çok ülke ve şehirlerin meşhur özellikleri ile kullanılmıştır. Bunun haricinde az da olsa benzetme amacıyla kullanımlarda mevcuttur.

Genel olarak birçoğu estetik kaygı ile kullanılan bu adlar, sevgiliye ya da sevgilinin güzellik unsurlarından olan bir uzvuna benzetilmiş veya tarihi bir hadiseye, efsanevi bir kahramana, kültürel değerlere, halk söyleyişine, dini bir hikâyeye telmih yapmak maksadıyla kaleme alınmıştır.

KAYNAKÇA

CUMALIOĞLU, A. İbrahim, *Tam Peygamberler Tarihi*, İstanbul: Fatih Yayınevi.

LEVEND, Agâh Sırrı (1984). *Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, İstanbul: Enderun Kitabevi.

ONAY, Ahmet Talat(1996) *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*,(Hazırlayan: Cemal Kurnaz) İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

PALA, İskender (2009). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları.

ŞAHİN, Abdullah(1998). *Kilisli Abdullah Sermest (Hālis) Divanı (Metin-İnceleme)* (Danışman: Abdurrahman Güzel), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

TÖKEL, Dursun Ali (2000). *Divan Şiirinde Mitolojik Kuşlar, Şahıslar Mitolojisi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

YEKBAŞ, Hakan (2010). "Divan Şiirinde Yunanî Şahsiyetler", *Uluslar arası Sosyál Araştırmalar Dergisi, Klasik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı, -Prof. Dr. Turgut KARABEY Armağanı-* C.3, S.15,Ordu, s.281-300.

YENİTERZİ, Emine(2010). "Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri", *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Klasik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı, -Prof. Dr. Turgut KARABEY Armağanı-* C.3, S.15,Ordu, s.301-334.

YILMAZ, Mehmet (1992).*Edebiyatımızda İslami kaynaklı Sözler*, İstanbul: Enderun Yayınları, s.40